

'כרם', והוא דמותקרי שקרקע זו אכן קרויה 'כרמא'.

מבואר בדברי הברייתא, דאף על פי שהקונה התכוין לקנות כרם עם גפנים, או פרדס עם רמונים וכדומה, אף על פי כן אין זה מקח טעות, משם דסוף סוף קיבל דבר הקרוי 'כרם' או 'פרדס' וכדומה. ואם כן גם כאן, אף על פי שבעל הטרקלין התכוין לשלם עבור טרקלין מואר, אין זה מקח טעות כי סוף סוף קיבל דבר ששמו 'טרקלין'.

ודחינן: מוזדמי? המקרים שבברייתא אינם דומים לנדון דידן. כי התב, במקרים השנויים בברייתא, מוצי אמר ליה המוכר ללוקח, שמא זביני לך, לא היתה כונתי אלא למכור לך דבר הקרוי 'כרם' או 'פרדס' וכדומה, ולא כיוונתי לתת לך כרם עם גפנים ופרדס עם רמונים. אבל הכא, אין יכול בעל הגינה לומר לבעל הטרקלין לא מכרתי לך אלא שם טרקלין ולא טרקלין מואר, כי מוצי אמר ליה בעל הטרקלין לבעל הדירה, אם תחשיך את הדירה יהיה זה מקח טעות, כי אדעתא דהכי פלגי מה שנטלתי את הטרקלין הוא על דעת דדאירנא ביה שאדור בטרקלין זה, כי היכי

דדרו אבהתן, כמו שדרו בו אבותינו, וכיון שאבותינו דרו בטרקלין מואר, אם תחשיך את הטרקלין יהיה זה מקח טעות. וקשה על רב חמא, שאמר יכול בעל הגינה להחשיך את הטרקלין.

אמרו ליה מר ינוקא ומר קשישא (33) בריה ז-ב דרב חסדא לרב אשי:

מה שאמר רב חמא שהיה מנהרדאי, הוא למעמייהו, לשיטתו של שמואל, שהיה אף הוא מנהרדאי. (34)

דאמר רב נחמן אמר שמואל, האחיז שחלקו בשני שדות שהשאיר להם אביהם, והיה אביהם רגיל להכנס לאחת השדות דרך השדה השניה, אין לחן לא דרך זה על זה. אין יכול האח האחד לדרוש מחבירו להניח לו להכנס דרך שדהו כדרך שהיה עושה אביהם

ולא חלונות זה על זה אם חלקו שני בתים יכול האחד לבנות חומה מול חלון אחיו, ואין יכול הלה להתנגד לסתימת אורו. (35)

ולא פולמות זה על זה, אם נטל אחד מהם חצר ובית, ואחיו נטל את הקומה השניה,

34. רש"י ותוס'.

35. על פי רש"י, ודייקו מדבריו הרמב"ן הר"ן והנמוקי יוסף, דאין מדובר כאן לענין היזק ראייה שדורש האחד מחבירו לסתום את חלונו, שאינו יכול לטעון כן, משום שלא חלקו על מנת לסתום חלונות. וביאור דבריהם כתב בקובץ שיעורים, דהראשונים סוברים שמועילה מחילה על היזק ראייה, ואם כן, כיון שחלקו על מנת שלא יסתום האחד חלונותיו, הרי מונח בזה מחילה על היזק ראייה.

33. בנו הגדול של רב אשי קרוי 'מר ינוקא' על שם שנולד בינקותו של רב אשי, ובנו הצעיר קרוי 'מר קשישא' על שם שנולד בקשישותו של רב אשי — תוס'. אך רש"י בכתובות פט ב פירש, ד'מר ינוקא' הוא הבן הצעיר של רב אשי, ואילו 'מר קשישא' הוא בנו הגדול. ובב"ח שם פירש דמה שפירשו התוס' כאן להיפך, הוא משום שהקדימו כאן את מר ינוקא למר קשישא, ומכך הסיקו התוס' דמר ינוקא הוא הבן המבוגר, אלא שקרוי כן לפי שנולד בינקותו של רב אשי.

אין יכול האח שנטל את העלייה להניח סולם בחצר אחיו כדי לעלות לעליה⁽³⁶⁾.

הכרח לפרש דברי הרמב"ם כהרא"ש, ואפשר לפרש כוונת הרמב"ם כהראב"ד והרמב"ן, דמה שכתב הרמב"ם 'סותם החלון' כוונתו שבונה כנגד החלון ואף על פי שמאפיל עליו, עי"ש באורך. וכן כתב בכסף משנה בפ"ב מהלכות שכנים. ועי' בדרישה שהאריך בזה.

ובביאור מחלוקת הראשונים כאן, כתב האבן האזל [הלכות שכנים, פרק ב' הלכה ט"ז], דנחלקו מהו גדר היזק ראייה, האם יסודו הוא מדין 'הרחקת נזיקין', דכמו שאסור לאדם להניח בחצירו דבר המזיק לחצר חבירו כמבואר בפרק לא יחפור, הוא הדין אסור לאדם להסתכל בתוך של חבירו ומשום כך חייב לסתום את החלון. או, שיסוד דין היזק ראייה אינו מהלכות הרחקת נזיקין, אלא הוא הלכה בהלכות שכנים, דמחיובי השכנים לדאוג שלא יהיה נזק מביתו לחבירו. וכתב הגרא"ז, דהרא"ש סבר שהוא מהלכות הרחקת נזיקין, ומשום כך חייב לסתום את חלונו. אבל הרמב"ן סובר שהוא הלכה בהלכות שכנים, ואם כן זהו דווקא בשכנים שקיבלו על עצמם את חובות השכנים זה לזה, אבל בירושה לא שייך חיובי שכנים שהרי ממילא נעשו שכנים ולא קבלו על עצמם חיובי שכנים.

הרשב"א כאן כתב כדברי הרמב"ן דאין חייב לסתום את חלונו משום היזק ראייה וכנ"ל. והקשה הגרעק"א [שו"ת, קמא סימן קנ"א], מדברי הרשב"א בתשובה [ח"ג סימן קנ"ג וסימן קס"א], דמבואר שם שצריך לסתום את החלון. ומשום כך ביאר הגרעק"א דמה שכתב כאן הרשב"א דאין צריך לסתום, מדובר באופן שאין היזק ראייה.

36. על פי רש"י, והתוס' הקשו דאם כן הרי זה

[והנה, הראשונים דייקו דין זה מדברי רש"י, אבל הב"ח בסימן קנ"ד חולק, וסובר דאין ראייה מדברי רש"י כאן, ודייק כן מדברי הרא"ש שהביא את דברי הראב"ד ולא הביא את דברי רש"י, עי"ש].

ובשו"ת הגרעק"א [מהדורה קמא, סימן קנ"א], הביא דברי הריב"ש הסובר כהרמב"ן, אלא שהוא כתב מטעם אחר, דהרי מבואר בפרק לא יחפור דאף שאסור להניח בחצירו דבר המזיק לחצר חבירו, מכל מקום אם 'סמך בהיתר', ורק אחר כך נוצר מזה נזק לחבירו, [כגון שמתחילה היתה כל החצר שלו, והניח בחצרו מזיק, ולאחר מכן מכר חצי שדה, ונמצא שהקונה נזיק], באופן זה אינו חייב להסיר את המזיק שהניח בחצירו. וכתב הריב"ש דכאן הרי זה כסמך בהיתר, שהרי בשעה שעשה אביהם חלונות הכל היה שלו ולא היה כאן היזק ראייה, ולכן אין חייב לסתום את החלון.

אלא שבעיקר דברי הרמב"ן נחלקו ראשונים, דדעת הראב"ד שהביא הרא"ש כאן כדעת הרמב"ן, וכן דעת הרשב"א הר"ן והמאירי. אבל הרא"ש חולק וסובר דיכול לחייב את אחיו לסתום את החלון כשיש היזק ראייה, וכמו שביאר הקובץ שיעורים דהרא"ש סובר שלא מועילה מחילה על היזק ראייה [דהרי זה כאומר לחבירו קרע כסותי, דיכול לחזור בו]. וכתב הרא"ש דהרמב"ם בהלכות שכנים פרק ב' הלכה י"ב פסק כשיטתו שיכול למחות בו לסתום את החלון שלא יהיה היזק ראייה, שהרי הרמב"ם כתב 'וכן סותם החלון המשקיף על חלקו', (ועי"ש במגיד משנה שכתב דכן פירש הרמב"ם את מה שאמרו כאן 'ולא חלונות זה על זה'), וכן כתבו הרמב"ן והריב"ש בדעת הרמב"ם. אך הבית יוסף [ברק הבית, סימן קנ"ד] כתב דאין

החצר, הרי 'מוכר בעין יפה הוא מוכר' ויש לתלות שבכלל הבית מכר לו גם זכות לעבור בחצר לתוך הבית, וכן המוכר לחבירו עלייה, יש לומר שמכר לו גם זכות להניח סולם בחצר לעלות לעליה, וכדומה. והאחים שחלקו הרי הם כלקוחות, וכאילו מכר האחד לחבירו את חלקו, ולכן כשמכר האחד לחבירו את החצר מכר לו בעין יפה ולא שייר לעצמו דרך בחצר, וכן כשמכר בעל העלייה לאחיו את הקומה הראשונה בבית ואת החצר, לא שייר לעצמו זכות להניח סולם בחצר לעלות בעליה, וכדומה.⁽³⁹⁾

ולא אמת המים זה על זה אם כל אחד מהם נטל שדה, ואחת השדות הייתה סמוכה לנהר, ואביהם היה רגיל להטות את המים דרך שדה אחת אל השדה השניה, אין יכול האח שנטל את השדה השניה להביא מים מהנהר דרך שדה אחיו⁽³⁷⁾

והזהרו בהן שהלכות קבועות הן! כלומר שכך ההלכה⁽³⁸⁾. ולכן אמר רב חמא דיכול בעל הגינה להחשיך את הטרקלין של אחיו.

טעמו של שמואל הוא, [כמו שמבואר לקמן סה א], דשמואל סובר כשיטת רבי עקיבא שהמוכר לחבירו בית והניח לעצמו את

החתם סופר, ע"ש שכתב 'אודה ולא אבוש דאין בראשי מקום להניח סברא זו'. ועי"ש מה שתירץ, ונבאר כאן את תירוצו. דהנה, השותפים קודם שחולקים בשדה יש לכל אחד ואחד מהם חלק בכל גרגיר וגרגיר בשדה, וכמו שמבואר בדברי הר"ן בתחילת פרק חמישי בנדרים. אלא שלמאן דאמר 'יש ברירה' כאשר אחד השותפים נמצא בשדה, הרי בכל מקום שדורך בו מתברר שזהו חלקו שלו בשדה. אבל למאן דאמר 'אין ברירה', כשאחד השותפים דורך בחצר למעשה הוא דורך על אדמתו ואדמת חבירו, אלא שכיון שנשתתפו ביניהם זוהי מהותה של השותפות שאין אחד מעכב את חבירו מלהכנס לרשותו. ולפי זה כתב החתם סופר, דצריך לומר שמאן דאמר 'האחים שחלקו לקוחות הם', סובר ד'אין ברירה', ולפי זה מיושב, שהרי אף שהתחתון מכר לעליון את העליה בעין יפה ונתן לו זכות לעלות, מכל מקום אין בכוחו אלא לתת את החצי שהיה ברשותו קודם החלוקה, אבל אין בכוחו לתת את החצי שהיה שייך לעליון קודם החלוקה. וכיון שאת חלק העליון נתן העליון לתחתון בשעה שמכר לו את החצר [כי מוכר בעין יפה הוא מוכר] שוב אין יכול העליון

כמו 'אין להם דרך זה על זה', ולכן פירשו התוס' דמדובר שאחד האחים נטל בית, ואילו אחיו נטל את החצר והעלייה, ועל זה אמרו שאין לעליון זכות לסמוך את הסולם מהחצר לעליה על גבי כותל התחתון.

37. הרמב"ן דייק מדברי רש"י, דכל דין זה אינו אלא אם לא היה סולם קבוע בחצר, ולא היתה אמת המים קבועה. אבל אם היה סולם קבוע או אמת המים קבועה, אינו יכול לומר לו סתום אמת המים או סלק סולמך. וביאור החילוק בין סולם קבוע לשאינו קבוע ע"י בסוף הערה 39

38. על פי רש"י לקמן סה א ד"ה קבועות.

39. על פי רש"י שם ותוס' כאן.

אלא שלכאורה הדברים תמוהים, דהלא כמו שיש לומר שהעליון מכר לתחתון את החצר, ולא שיר לעצמו זכות להניח סולם בחצר, כי מוכר בעין יפה הוא מוכר. הלא כמו כן יש לומר להיפך, דכשמכר התחתון לעליון את העליה מכר בעין יפה, ובכלל המכירה נתן לעליון גם זכות לעלות דרך החצר לעליה. וקושיה זו הקשה

ומאידיך מיקרע לא קרעינן ליה אין קורעים
את השטר שביד היתומים!

ומפרשת הגמרא את דברי רב חמא:

אנבווי לא מגבינן ליה אין היתומים גובים
בשטר שהשאיר להם אביהם דהרי נפק
תברא עליה הלוא הוציא שובר המורה
שהחוב נפרע. ומאידיך, מיקרע לא קרעינן
ליה⁽⁴¹⁾ לשטר היתומים, משום דכי גדלי
יתמי דילמא מיתו ראייה ומרעי ליה אפשר
דכשיגדלו היתומים, יביאו ראייה שהשובר
מזויף⁽⁴²⁾.

אמר רב חמא, אנבווי לא מגבינן ליה אין
היתומים גובים בשטר שהשאיר להם אביהם,

ורב (40) אמר יש להן, ויכול האח האחד
לכפות את אחיו לתת לו דרך בשדהו או
לכפותו שלא להחשיך את דירתו, ויכול
לכפותו להניח לו לשים סולם בחצירו כדי
לעלות לעליה, וכן כופהו להניח לו להעביר
מים דרך שדהו:

הוא שטרא דיתמי מעשה ביתומים שירשו
מאביהם שטר חוב, **דנפיק עליה תברא**
וכשבאו היתומים לגבות את החוב, הוציא
הלוא כנגד שטר החוב 'שובר' [שטר שבו
כתוב שהחוב נפרע]

אמר רב חמא, אנבווי לא מגבינן ליה אין
היתומים גובים בשטר שהשאיר להם אביהם,

מוכר, היא שאדם מוכר את החצר ולא משייר
לעצמו שום שיעבוד בחצר, ולכן כשמכר האח
שנטל את העליה לאחיו את החצר לא שייר
לעצמו שעבוד בחצר לעלות בסולם לעליה. אבל
מחמת סברא זו של 'בעין יפה הוא מוכר' אינו
מוכר קנין גמור שיש לו בחצר, ומשום כך אם
היה שם סולם קבוע, והיינו שהיה לבעל העליה
קנין בגוף החצר להניח שם סולם, וודאי דלא
מכר לו קנין זה, ולכן יש לו עדין את הזכות
לסולם קבוע.

40. על פי גירסת הב"ח. וכן היא הגרסה לקמן
סה א.

41. וכתב הריטב"א, דמכאן יש ללמוד שכל
שטר פסול, בית דין קורעים אותו ואין משאירים
אותו ביד בעליו.

42. וקשה, מדוע יש לחשוש שהשובר שנמצא
לפנינו מזויף? ועיין להלן הערה 44 ושם יבואר.

לעבור בשדה מפני החלק בשדה שנתן לתחתון,
שהרי מה שנתן לו התחתון הוא רק את חלקו
שהיה לו קודם החלוקה, ולא את החלק שקיבל
התחתון מהעליון, ונמצא שיש חצי שדה שאינו
יכול לעבור בו, ואין ברירה, ולכן אין לו זכות
לעבור בחצר.

ובעיקר מה שהתבאר כאן, ביאר לפי זה ביאר
הנחלת דוד [לעיל ע"א] את דברי הרמב"ן [הובא
בהערה הקודמת] שכתב, דאם היה סולם קבוע
או אמת המים קבועה, אינו יכול לומר לו שתום
חלונך או שתום אמת המים. וביאר הנחל"ד, די
חילוק בין מי שיש לו זכות שימוש בחצר חבירו
להניח שם סולם קבוע לעלות לעליה. לבין מי
שיש לו זכות שימוש בחצר חבירו להניח שם
סולם שאינו קבוע. דבסולם קבוע יש לבעל
העליה קנין בגוף חצר חבירו להניח שם תמיד
סולם. אבל בסולם שאינו קבוע אין זה זכות
בגוף החצר, אלא רק זכות שעבוד, דכשרוצה
בעל העליה לעלות, אזי מחויב בעל החצר לתת
לו אפשרות להניח סולם ולעלות לעליה. ולפי זה
ביאר הנחל"ד דהסברא של מוכר בעין יפה הוא

הלכתא מאי? האם הלכה כרב חמא בזה.

אמר ליה, בכולחו הלכתא בכל מקום הלכה כרב חמא לבר חוץ ממקרה זה שהוציא הלוח תברא שובר המורה שהחוב נפרע, משום דסהדי בשקרי לא מחזקינן דאין להחזיק את העדים החתומים על השובר כשקרנים, ואנו מקבלים את השובר, וקורעים את שטר החוב שביד היתומים.

אבל מר זוטרא בריה רב מרי אמר, בהא

נמי גם במקרה זה הלכתא כרב חמא, משום דאם איתא אם אמנם נכון הדבר דתברא מעליא הוא שהשובר הוא מעולה ואינו מזויף, איבעי ליה לאפוקי בחיי אבוהון היה על הלוח להוציא שובר זה בחיי האב ולהפטר מההלואה, ומכך דלא אפקי הוציא את השובר אלא לאחר מיתת האב, שמע מינה זיפיה⁽⁴³⁾! ומאידך אין זו ראייה גמורה שהשטר מזויף, ולכן אין היתומים גובים בשטר שבידם, ומאידך אין קורעים את השטר שמא השובר מזויף⁽⁴⁴⁾.

שאינו מקוים נמצא בחשש זיוף. [וכמבואר בכבא מציעא כ א, על פי ביאור הראשונים שם, דאף שובר שאינו מקוים אינו כלום].

ולכן פירש הרמב"ן, דהסוגיה עוסקת בשובר שאינו מקוים, ובאו עדים עתה לקיימו, וסבר רב חמא דאין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין אף על קיום שטרות, וכיון שהיתומים קטנים, הרי זה כאילו אינם נמצאים כאן, ואין מקבלים את העדות. ורבינא חולק, וסובר שמקבלים עדות שלא בפני בעל דין בקיום שטרות, ולכן מקבלים את הקיום של השטר, ושוב אין לחשוש שהוא מזויף. ומר זוטרא אמר, דאף על פי שמעיקר הדין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין, מכל מקום כן אין מניחים לו לקיים את השטר, משום שיש חשש שהשטר מזויף, דאם לא כן מדוע לא הוציאו בחיי אביו. ומשמעות דברי הרמב"ן נראה כי מה שאין מקבלים את קיומו, אין זה מעיקר הדין, אלא שבית דין אינו מניח לו לקיים את השטר, דאם יקים הרי זה כעין דין מרומה, כלומר שאף על פי שמעיקר דיני התורה השובר כשר, אבל נראין הדברים שהשובר מזויף. וכן ביאר בשיעורי הגר"ש, ועיי"ש עוד כמה אופנים בביאור דברי הרמב"ן.

[ובעיקר מה שסבר רבינא דבקיום שטרות מקבלים עדות שלא בפני בעל דין, כן היא

43. רבינו יונה והרשב"א כתבו, דמה שאמרו כאן, שהיה על הלוח להוציא את השובר בחיי האב, הוא רק באופן שיש עדים שהאב תבעו בחייו בבית דין ולא הוציא הלה את השובר, אבל אם האב לא תבע אין חוששים, כי אם לא תבעו האב מתי היה צריך הלוח להוציא את השובר. אבל הר"י מיגאש חולק, וסובר שאם היה ללוח שובר היה צריך להוציאו בחיי האב ולדרוש שהאב יקרע את שטר החוב, ואף אם לא תבעו האב בבית דין.

44. שני מהלכים נאמרו בראשונים בסוגיה — השיטה הראשונה היא שיטת הרמב"ן. דהנה, מבואר בגיטין, דמדרכנן כל שטר הוא בחשש מזויף, עד שיעשו בו 'קיום', כלומר שיבואו עדים ויעידו שהם מכירים את חתימת העדים, או שבית דין יכיר את חתימת העדים על ידי השוואת חתימות. והקשה הרמב"ן כיצד מדובר בסוגייתנו. אם השובר הוא שובר מקוים, כלומר שברור לנו שאכן חתימות העדים בשובר נכונות ויש כאן עדות על פרעון ההלואה, אם כן מדוע לחשוש שהשובר מזויף, והלא לפנינו שטר מקוים חתום על ידי עדים. ואם מדובר שהשובר אינו מקוים, אם כן מה טעמו של רבינא החולק וסובר שקורעים את שטר היתומים, והלא שובר

מתניתין:

חצר שיש בה כמה בתים ובני החצר רוצים לבנות 'בית שער' [מבנה שבו יושב שומר הפתח ומרחיק את הרבים מלהציץ

בחצר⁽⁴⁵⁾], ואחד מבני החצר אינו רוצה להשתתף בהוצאות בית השער, כופין אותו להשתתף עמם ולבנות בית שער⁽⁴⁶⁾, וכן אם רצו לעשות דלת לפתח החצר כדי לנעלה

אנו שבשעת החתימה היה נקב בצד פלוני בתוך השטר, שבזה אין לחשוש שהלוה זיף את החתימות שהרי העדים עצמם מעידים שזוכרים את דבר החתימה, אף על פי כן אין מקבלים אותם כי אין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין. והנה, בשולחן ערוך פסק, דאף אם באו עדים ואמרו אנו חתמנוהו ונקב היה בו בצד פלוני, אף על פי כן אין מקבלים את עדותם, כי אין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין. והקשה הבית יוסף, שהרי ההלכה היא שבקיום שטרות מקבלים עדות אף שלא בפני בעל דין. ותיירץ הבית יוסף דמה שאמרו כאן אין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין, הוא רק בצירוף הסברא שאמר מר זוטרא דיש כאן ריעותא בשטר ויש רגלים לדבר שלא לקבל עדות זו. [ואם הרמב"ן מסכים עם דברי הבית יוסף, צריך לומר גם לדבריו דרב חמא שאמר דאין מקבלים את הקיום, הוא משום סברת מר זוטרא להלן בסוגיה, ועי' לעיל]. ועי' עוד בדברי הקצות החושן סימן ק"ח ס"ק י"א.

45. על פי רש"י כאן, אך בדף ב ב פירש שהוא קיר עגול הנבנה מול הפתח כדי למנוע הסתכלות של בני רשות הרבים לתוך החצר, ועושים פתח בצד הקיר כדי שיוכלו להכנס לחצר, ועל ידי זה מונעים את היזק הראיה

46. האחרונים דנו, מאיזה טעם חייב בעל החצר להשתתף בכניית בית השער, שהרי הוא עצמו אינו מזיק כאן בהיזק ראיה, ומדוע הוא חייב למנוע משכניו היזק ראיה של בני רשות הרבים.

ההלכה, ונחלקו ראשונים מה טעם שונה קיום שטרות משאר העדויות, בכך שמקבלים עדות קיום שלא בפני בעל דין מה שאין כן בשאר עדויות. התוס' מפרשים דאף שבכל מקום אין מקבלים עדות אלא בפני בעל דין מכל מקום בקיום שטרות מקבלים כיון שקיום שטרות דרבנן, והקילו רבנן לקבל עדות אף שלא בפני בעל דין, ואילו הרשב"א ביאר דאין העדות כלל קשורה לבעל דין, דהיא עדות רק על החתימות שבשטר שאכן העדים חתמו, ולא על עצם הדיון שביניהם, ולכן אינו נחשב כ'בעל דין' לגבי החתימות].

אבל הרשב"א פירש את הסוגיה באופן אחר, ולדעתו הסוגיה עוסקת גם בשטר מקום, ואף על פי כן אמר רב חמא שיש לחשוש שהשובר מזויף, דאפשר שהלוה זיף את חתימות העדים בדיוק רב, וטעו המעידים שאמרו שהם אכן חתימות העדים. [וטעם הדבר שחוששים כאן שזיף בצורה מדויקת, הוא מפני הסברא שאמר מר זוטרא בסוף הסוגיה, דיש ריעותא בשובר, מדוע לא הוציאו הלוה בחיי האב, ולכן חוששים כאן לדברים שלא חוששים בקיום שטרות בעלמא] ולפי זה יש נפקא מינה נוספת בין הרמב"ן לרשב"א, דלהרמב"ן דברי רב חמא אמורים אף ללא הסברא שהוסיף מר זוטרא בסוף הסוגיה, ואילו להרשב"א אין דברי רב חמא אמורים אלא בצירוף סברת מר זוטרא בסוף הסוגיה, אך עי' להלן דיתכן שגם לדברי הרמב"ן אין דברי רב חמא אמורים אלא בצירוף סברת מר זוטרא]. והוסיף הרשב"א, דאף אם יבואו עדים ויאמרו, אנו חתמנו שטר זה, וזוכרים

אותו להשתתף בדלתים ובריח שעושין בחומת העיר.

רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל העיירות ראויות לחומה כי רק עיר הסמוכה לגבול צריכה חומה, ואם אין העיר סמוכה לגבול אין כופין אותו להשתתף בהוצאות החומה.

כמה זמן יהא אדם דר בעיר ויהא כאנשי העיר לשאת בעול בנית החומה ודלתים ובריח? שנים עשר חדש! (49) אבל כל זה דוקא אם גר בעיר בשכירות, אבל אם קנה

מפני הגנבים⁽⁴⁷⁾, כופין את מי שאינו רוצה להשתתף⁽⁴⁸⁾.

רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא כל החצרות ראויות לבית שער כי רק חצר הסמוכה לרשות הרבים צריכה שער למנוע היזק ראייה מבני רשות הרבים, ואם החצר אינה סמוכה לרשות הרבים אין כופין אותו להשתתף בהוצאות בית השער.

בני העיר שבאו לבנות לעיר חומה, ואחד מבני העיר אינו רוצה להשתתף בהוצאות, **כופין אותו לבנות לעיר חומה, וכן כופין**

דמי שיש לו בית בחצר ואינו דר שם, חייב להשתתף עמהם בדלת ומנעול אבל לא בשאר דברים, וביאר הבית יוסף דשאר דברים היינו בית שער, דאם אינו דר שם אינו חייב לבנות בית שער. וטעם הדין ביאר הנתיבות המשפט [חידושים אות ב'] דכיון דמטרת הבית שער כדי למנוע היזק ראייה, אם כן כשאינו דר שם אין לו היזק ראייה, אבל דלת ומנעול הוא כדי שהחצר תשמר, ואף שאינו דר שם הרי נהנה שביתו שמור, ולכן חייב להשתתף בזה.

והחזון איש [סימן ד' ס"ק ז'] הקשה, דלשון התוספתא 'שאר דברים' משמע שיש כמה דברים שאינו חייב להשתתף בהם, ואילו הבית יוסף ביאר שהוא רק דבר אחד שאינו צריך לבנות בית שער, ועי"ש מה שכתב.

49. וכתב הרמ"א בחושן משפט סימן קס"ג סעיף ב', בשם הריב"ש, דאם שכר בית ל"ב חדש, הרי הוא כאנשי העיר מיד.

והנה, בשיעור זה של שנים עשר חדש נחלקו ראשונים, המרדכי בסימן תע"ז הביא את דעת רבינו ברוך בספר החכמה, דשיעור זה נאמר דוקא כשהוא עובר ממקום למקום, אבל אם דרכו לשבת בבית הרי הוא כאנשי העיר מיד. אך

ובאבן האזל נקט שהוא מהתחייבות השכנים זה לזה, אך הקובץ שיעורים הקשה על פירוש זה דאם כן זהו דווקא בשכנים שכל אחד מהם קנה את דירתו דאז יש לומר דעל מנת כן נשתתפו בבנין, אבל כשנפל לאחים בית בירושה, וחלקו בבית ונעשו שכנים, הלא בזה לא נתחייבו מאומה זה לזה, ומדוע כופין אותו לעשות בית שער. ולכן פירש הקובץ שיעורים דיסוד החיוב הוא משום שבית בחצר שיש בה דלת, שווה יותר מבית בחצר שאין לה דלת, ונמצא שאין הלה חסר מחמת ההוצאה שהוציא על הדלת, שהרי מעתה ביתו שווה יותר, וכיון שאין הוא חסר כופין על מדת סדום. ובחידושי רבי ראובן [סימן א'] ביאר, דיסוד החיוב הוא דכל דבר ששניהם צריכים להוצאה זו הרי הם משועבדים זה לזה לתת כל אחד חלקו, עי"ש.

47. כן משמע מרש"י [ד"ה דלת] וכן כתב להדיא בנמוקי יוסף. אבל התוס' לעיל ב ב ד"ה הזיקא פירשו דגם דלת הוא למנוע היזק ראייה, ולפיכך הקשו שם מדוע לא חולק רבי שמעון בן גמליאל גם בדלת. ועי' נחלת דוד.

48. הטור [סימן קס"א] פסק על פי התוספתא,

בה בית דירה אף על פי שעדין לא דר בה⁽⁵⁰⁾, הרי הוא כאנשי העיר מיד⁽⁵¹⁾:

מלבד הוצאות החומה, חייבים בני העיר להשתתף גם בשאר הוצאות השמירה, כגון שכר השומרים את העיר ושאר הוצאות השמירה. וכן חייבים להשתתף בהקמת קופת צדקה כמבואר להלן ח א. וכן חייבים בני העיר להשתתף בהוצאות בית הכנסת וספר תורה ונביאים וכתובים, וכן שאר צרכי העיר⁽⁵²⁾.

נמרא:

מבואר במשנה שכופין את בן החצר לבנות בית שער לחצר.

ומקשינן: למימרא, לפי מה שמבואר כאן, יוצא, דבית שער מעליותא היא. הוא דבר טוב וכופין את בן החצר לבנותו,

וקשה, והא, הרי היה מעשה בהחזא חסידא, דהוה רגיל אליהו הנביא דהוה משתעי בהדיה לבא אליו. ולאחר זמן עבד בנה אותו חסיד בית שער לחצירו, ותו לא משתעי בהדיה.⁽⁵³⁾ ושוב לא היה אליהו בא לדבר עמו, כי מחמת בית השער לא נשמע קול העניים

קס"ג סעיף א'. והמרדכי הביא בשם רבינו מאיר, דהוא הדין דכופין את בני העיר להכניס אורחים ולחלק להם צדקה, וכן אם אין מנין בעיר ורוצים בני העיר לשכור אנשים שיבואו להשלים מנין, כופין זה את זה להשתתף בהוצאות. והנה, מקורו של רבינו מאיר לענין צדקה הוא מהגמרא לקמן ח א וכמו שביאר המרדכי עצמו. אבל צריך בירור מה מקורו דכופין בני העיר זה את זה להכניס אורחים. וביאר בשו"ת אגרות משה דזה נכלל ב'צרכי העיר' דמבואר בתוספתא שכופין זה את זה. וביאר שם עוד, דלולי מה שמבואר בתוספתא שכופין זה את זה לבנין בית הכנסת, היה מקום לומר ש'צרכי העיר' זה רק דברים שצריכים לקיום הבסיסי של העיר, כגון חומה, ואין ללמוד מכך להכנסת אורחים, אבל כיון שמבואר בתוספתא שגם בית הכנסת הוא בכלל צרכי העיר, למד רבינו מאיר דהוא הדין להכנסת אורחים.

53. החזון איש [סימן ד' ס"ק ז'] ביאר, דלולי עובדה זו היה מקום לומר שאין אדם חייב לסבול היזק ראייה מפני טובת העניים ואין זו ממדת הצדקה, וזהו באמת הייתה דעתו של אותו

המרדכי נחלק עליו, דלעולם השוכר דירה אינו חייב להשתתף בהוצאות העיר קודם שנים עשר חדש, וכן כתב הנימוקי יוסף, וכן דעת הריב"ש בסימן קל"ב. ועי' עוד בזה להלן ח א הערה 27.

50. ומה שכתב הנימוקי יוסף 'והוא שדר בה' כוונתו שדר בעיר זו ולא בעיר אחרת, דאם גר בעיר אחרת אף על פי שקנה בה בית דירה אינו חייב להשתתף בהוצאות החומה כמו שמפורש בתוספתא שהביאו הראשונים, אבל אין כוונתו דצריך לגור באותה דירה שקנה, והלשון 'בה' מוכיח שכוונת הנימוקי יוסף לעיר ולא לבית דבית לשון זכר — חזון איש סימן ד' ס"ק כ.

51. מבואר בראשונים, דהטעם הוא, דכיון שקנה דירה גילה דעתו שרצונו לגור בעיר. ומשום כך כתב הרמ"ה דאם נפל לו בית בעיר בירושה, אינו חייב להשתתף בהוצאות דאין כאן גילוי דעת שרצונו לגור בעיר. וכן פסק הרמ"א בסימן קס"ג סעיף ב' בשם הריב"ש.

52. כמו שמבואר בתוספתא במסכת בבא מציעא שהביאו הראשונים כאן. וכן פסק הרמ"א בסימן

ואי בעית אימא — הא והא גם במשנתנו וגם במעשה דאותו חסיד, בשניהם מדובר דאית ליה שיש לבית השער דלת, ואף על פי כן לא קשיא, משום דהא בית השער שעליו מדובר במשנתנו נעשה באופן דאית ליה פותחת שהיתה כעין ידית לדלת, ויכול העני לפתוח את הדלת, ואילו הא בית השער שעשה אותו חסיד נעשה באופן דלית ליה פותחת שלא היתה ידית לדלת ולא יכל העני להכנס בתוכה.

ואי בעית אימא — הא והא גם במשנתנו וגם במעשה דאותו חסיד, בשניהם נעשו באופן דאית ליה פותחת שהיתה ידית לדלת, ואף על פי כן לא קשיא, משום דהא בית השער שעליו מדובר במשנתנו נעשה באופן דפותחת דידיה שהידיית היתה מגואי בצד החיצוני של הדלת, ויכול העני לפתוח את הדלת ולהכנס לבית שער, ואילו הא בית השער שעשה אותו חסיד נעשה באופן דפותחת דידיה מאבראי שהידיית היתה בצד הפנימי של הדלת ולא יכל העני לפתוח ולהכנס:

שינוי במשנה: כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר רבן שמעון בן גמליאל אומר לא

הצועקים מחוץ לחצר. ואם כן מבואר / אין לעשות בית שער.

ומשינן:

לא קשיא, הא, הבית שער שעשה אותו חסיד, היה מגואי בתוך החצר, ובית שער כזה אינו טוב כי דרך העני לצעוק מחוץ לדלת החצר הנעולה, ובית השער שבתוך החצר מונע מקול העני להשמע בתוך החצר, ואילו הא הבית שער שעליו מדובר במשנתנו, הוא בית שער הנעשה מאבראי מחוץ לחצר, ואין לו דלת, ויכול העני להכנס בתוך הבית שער וישמע קולו בתוך החצר⁽⁵⁴⁾.

ואי בעית אימא — הא והא גם במשנתנו וגם במעשה דאותו חסיד, בשניהם מדובר שבית השער נעשה מאבראי מחוץ לחצר, ואף על פי כן לא קשיא, משום דהא בית השער שעשה אותו חסיד, נעשה באופן דאית ליה שיש לבית השער⁽⁵⁵⁾ דלת ולא יכול העני להכנס בתוכו ולהגיע לדלת החצר, ואילו הא בית השער שעליו מדובר במשנתנו, מדובר באופן דלית שאין ליה דלת, ויכול העני להכנס בתוך בית השער, ולהגיע לדלת החצר ולצעוק שם.

השער שבתוך החצר אינו מפריע לקול העני. וצריך לומר לפי דבריו דיש דלת לבית השער שבתוך החצר, דאם אין לו דלת יכול העני להכנס בתוכו. ועי' נחלת דוד.

55. ואין לפרש דהכונה שאין דלת לחצר, שהרי מבואר במשנה שכופין אותו לבנות דלת לחצר — תוס'.

חסיד, אלא שבא אליהו והורה דממידת חסידות אין לעשות בית שער, וזהו שהקשו כאן דכיון דממידת חסידות אין לעשות בית שער, שוב אין האחד יכול לכופף את חבירו להשתתף בבית שער.

54. על פי רש"י ותוס'. אבל היד רמ"ה פירש להיפך דמחוץ לחצר הוא גריעותא דבית השער מונע מקול העני להשמע בחצר, ואילו בית

כל החצרות ראויות לבית שער⁽⁵⁶⁾:

ומביאה הגמרא ברייתא המפרשת את דברי רבן שמעון בן גמליאל, תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הצרות ראויות לבית שער אלא הצר הסמוכה לרשות הרבים ראויה לבת שער ויכולים בני החצר לכפות האחד את חברו להשתתף בהוצאות בית השער, ושאינה סמוכה לרשות הרבים אינה ראויה לבית שער, ואין יכולים לכופו לבנות בית שער.

וטעמם של רבנן הסוברים שכל חצר ראויה לבית שער, הוא דזימנין פעמים קורה דדחקי בני רשות הרבים ועיילו ואתו ליד החצר, ולכן גם שם כופין אחד את חברו לבנות בית שער.

עוד שנינו במשנה: כופין אותו לבנות לעיר חומה ודלתים וברית, רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל העיירות ראויות לחומה:

ומביאה הגמרא ברייתא המפרשת את דברי

רבן שמעון בן גמליאל, תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל העיירות ראויות לחומה אלא עיר הסמוכה לספר לגבול ראויה לחומה וכופין בני העיר האחד את חברו לבנות בית חומה, ושאינה סמוכה לספר אינה ראויה לחומה ואין כופין אותו לבנות בית חומה. וטעמם של רבנן הסוברים שכל עיר ראויה לחומה, הוא משום דזימנין דמקרו ואתי גייסא פעמים קורה, ובא גייס אף על עיר שאינה עיר ספר.

בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן, כשהן גובין מבני העיר כסף עבור חומת העיר, כיצד גובים, האם לפי נפשות גובין ומי שיש יותר נפשות בביתו משלם יותר, או דילמא לפי שבח ממונן גובין והעשיר משלם יותר מהעני.

אמר ליה רבי יוחנן לרבי אלעזר, לפי ממונן גובין! (57) ואלעזר בני, קבע בה מסמרות! הזהר לדון כן ואל תזוז מהלכה זו⁽⁵⁸⁾.

איבא דאמרי — בעא מיניה רבי אלעזר

56. עיי בהגהות הב"ח.

57. וכתב הרא"ש וכן נראה, כל מה שמחדשים עובדי כוכבים גירות ופורענות על ישראל, אפילו מענין אותן ביסורים ובמניעת מאכל ומשתה גובין הכל לפי ממון, דעיקר כוונתם על הממון. והקשה החזון איש [סימן ד' ס"ק י"ט] דכיון דמענים אותם ביסורים, מה איכפת לן דעיקר כוונתם על הממון, סוף סוף על כל אחד להשתתף בהוצאות השמירה כדי שלא יענו אותו ביסורים. ותירץ דכיון שהממון הוא הגורם שיבואו עליהם לכן גובים לפי ממון, והרי זה כאילו הטילו עליהם מס, ואמרו דמי שלא ישלם את המס יענו אותו ביסורים. ועיי עוד במהרש"א

לקמן ח א על מה שדרשו 'אני חומה' זו כנסת ישראל.

58. הנמוקי יוסף ביאר, דספק הגמרא הוא, האם הגייס בא להרוג ואם כן יגבו לפי נפשות כי כל נפש צריכה שמירה, או שהם באים לקחת ממון ואם כן יגבו לפי ממון כי מי שממונו מרובה צריך יותר שמירה. אבל אם ידוע שבאים להרוג, ודאי שגובין לפי נפשות ולא לפי ממון. ובקובץ שיעורים ביאר כונתו, דאף אם יודעים שהגייס הסכים ליטול ממון, מכל מקום הספק הוא האם עיקר כוונתם על ממון ורק כשאין נותנין להם הם באים להרוג את הנפש, או שעיקר כונתם על הנפשות, אלא שאפשר לפדות את הנפשות

סכנת נפשות מהאויבים אלא רק סכנת ממון, ולכן גובין לפי שבח ממון, שהרי ככל שממונו רב יותר צריך הוא יותר לשמירה⁽⁶¹⁾, והוסיפו התוס' [ד"ה לפין], כי גם להצד שלפי קירוב בתים הם גובין, אין הכוונה שגובין רק לפי קירוב בתים אלא גם לפי קירוב בתים, ולכן אף על גב שעשיר הקרוב לחומה משלם יותר מעשיר הרחוק מהחומה, וכן העני הקרוב לחומה משלם יותר מהעני הרחוק מהחומה, מכל מקום העשיר הרחוק מהחומה משלם יותר מהעני

מרבני יוחנן, כשהן גובין מבני העיר כסף עבור חומת העיר, כיצד גובים, האם לפי קירוב בתים הן גובין דבעלי הבתים הקרובים לחומה משלמים יותר מאשר בעלי הבתים הרחוקים מהחומה, שהרי, הבתים הקרובים לחומה זקוקים יותר לחומה מאשר שאר בתי העיר⁽⁵⁹⁾ או דילמא דלפי [שבח⁽⁶⁰⁾] ממון גובין והעשיר משלם יותר מהעני.

התוספות [ד"ה לפין] ביארו צד זה דלפי שבח ממון הם גובין, שמדובר באופן שאין

בממון.

רק על עניני ממון עדין יש כאן סכנת נפשות. מכל מקום כיון שהגייס ברצונו אינו בא על עסקי נפשות, ואם לא יעמדו כנגדם לא יהרגו, לכן אין זה נחשב לסכנת נפשות וגובין לפי ממון.

הריטב"א פירש, דספק הגמרא הוא, האם רוב גייסות באים על עסקי ממון ולכן גובין לפי ממון, או דכיון גלפעמים באים על עסקי נפשות גובים אף לפי נפשות.

והקשו האחרונים, אם כן מדוע מותר להרוג את הבא במחתרת [מדין רודף דאם יעמוד בעל הבית כנגדו יהרגו הגנב], והלא אם לא יעמוד כנגדו לא יזיק לגופו. וביאר הקובץ שיעורים [אות מ"ג], דכיון שאין עליו חיוב לתת את כל ממונו, ומותר לו לעמוד על ממונו, ממילא הגנב הוא רודף שהרי כשיעמוד הלה על ממונו הגנב יהרגו, ולכן מותר להרוג מדין רודף.

ובחידושי רבי ראובן [סימן ו'] הקשה, דאם כן מדוע מותר להרוג בשבת [כמבואר בסנהדרין דף ע"ב], והרי צריך אדם לתת את כל ממונו כדי שלא יחלל את השבת, ואם כן יכול לתת את ממונו לגנב ואז הגנב לא יהרגו ולא יהיה עליו דין רודף. ועי"ש מה שביאר בזה.

והנה, בעיקר הצד דלפי ממון הם גובין פירשנו הדברים כפשוטן, דהוא משום שמי שיש לו יותר ממון זקוק יותר לשמירה, אבל החזון איש [סימן ד' ס"ק י"ט] ובחידושי רבי ראובן סימן ו' ביארו דריבוי הממון הוא גורם לליסטים שיבואו, ומי שיש לו יותר ממון, הרי הוא גורם

59. על פי רש"י. והקשה הרמ"ה שאין זה מסתבר, וכי בית הרחוק מהחומה מרחק שתי אמות יגיע לו פחות היזק מאשר בית הרחוק מהחומה רק אמה. ולכן פירש את כונת הגמרא באופן אחר, דבית הרחוק מן החומה גורם שיצטרכו להאריך את החומה 'שהדבר ידוע שעל פי מרחק הקו מן האמצע ירבה הקו הסובב אותו, ונמצא שהבית הקרוב לחומה לפי מרחקו מן הטבור יתר מחבירו הוא גורם לעיר היקף מרובה יותר מחבירו, ועי' בחזון איש שהאריך מאד בביאור החשבון.

60. כן היא גירסת הרא"ש שהביא המסורת הש"ס, וכן היא גירסת תוס'.

61. וכתבו התוס' דאף על גב דבפרק בן סורר, אמרו דהבא במחתרת נדון על שם סופו, וכמו שמפורש בגמרא שם דאם יעמוד בעל הבית כנגדו יהרגו, ואם כן נמצא שגם אם הגייס בא

הקרוב לחומה, שהרי צריך הוא יותר שמירה עבור ממונו⁽⁶²⁾, ועיין בהערה שיטות נוספות בזה⁽⁶³⁾.

אמר ליה רבי יוחנן לרבי אלעזר, לפי קירוב בתים הן גוביין! ואלעזר בני, קבע בה מפמרות! הזהר לדון כן ואל תזוו מהלכה זו: רבי יהודה נשיאה, רמא הטיל את דמי

הוצאות דשורא חומת העיר, גם אדרבנן יחד עם כל תושבי העיר.

אמר ליה ריש לקיש, רבנן לא צריכי נטירותא רבנן אינם צריכים שמירה, ולכן אין לחייבם בהוצאות חומת העיר⁽⁶⁴⁾, דכתיב 'אספרם מחול ירבון' ופסוק זה צריך פירוש, אספרם, למאן?

יותר שיצטרכו שמירה.

62. שהרי אפילו אם יבא הגייס על העני הקרוב לא ימצא שם מאומה — מהר"ם. וכעין זה ברא"ש בשם הר"י מיגאש.

63. הר"י מיגאש כתב כדברי התוס' והביאו הרא"ש. אבל הר"ף והרמב"ם פסקו דרק לפי קירוב בתים הם גובים, ולא הזכירו כלל שגובים גם לפי שבח ממון, וכן דעת הרמ"ה. וכתב הרמ"ה דאף על פי שמבואר בכבא קמא קטז ב דשיירה ההולכת במדבר, ובא עליה גייס ונתפשו עמהם בממון, מחשבין לפי ממון. אין זה אלא משום שהפסד הממון היה ודאי ולכן מפסיד כל אחד כפי הממון שהיה לו בשיירה, אבל כאן אין ברור כלל שהחומה עתידה להגן על הממון שנמצא עכשיו בשעת הגביה, דאפשר שבינתיים יבא גייס. וכן אפשר שעד שיבא הגייס יכלה ממונו, ולכן גובים רק לפי קירוב בתים.

64. וכן פסק הרמב"ם בהלכות שכנים פרק ו' הלכה ו' דתלמידי חכמים פטורים מבנין חומות העיר כיון שאינם צריכים שמירה.

טעם פטור תלמיד חכם מהוצאות העיר:

והנה, דברי הגמרא קשים, דמה בכך שרבנן לא צריכים שמירה, סוף סוף כיון שכלל העיר צריכים שמירה, ממילא חייבים גם רבנן להשתתף, כמו שפסק הרמ"א שם דבני העיר

כופין זה את זה לעשות את צרכי העיר, ואף על פי שמקצתן אינם צריכים לזה. וכעין זה הקשה כאן החתם סופר, דאף שמעשיהם של צדיקים מגינים עליהם, מכל מקום מדוע אינם חייבים להשתתף בהוצאות השמירה, וכי מי שבנה חומה פרטית סביב ביתו אינו צריך להשתתף בהוצאות שמירת העיר? ועי"ש מה שתירץ.

כיצד פטור תלמידי חכמים משמירה והלא אין סומכין על הנס:

בעיקר מה שאמרו כאן דרבנן אינם צריכים שמירה, הקשה החזון איש [יו"ד סימן קנ"א] דהרי גם רבנן צריכים לנהוג כמנהג העולם דאין סומכין על הנס. וחידש החזון איש דאפשר שבעיר שכולה רבנן אין הכי נמי כופין זה את זה לעשות חומה, ואף שהם רבנן, כי אין סומכין על הנס, אבל עיר שרק חלק ממנה הם רבנן, מטילין את הוצאות החומה על בני העיר ופוטריין את רבנן, כיון שבאמת תורתן מגנת עליהן ואינם נתונים תחת מקרה הטבע.

ביאור הענין דתלמידי חכמים אינם צריכים שמירה:

ועי' עוד בחזון איש [יו"ד סימן קנ"א ס"ק ג'], שביאר עומק הענין דתלמידי חכמים אינם צריכים שמירה, דהקדוש ברוך הוא שומר את האדם לפי מדת הבטחון שאדם משליך יחבו על הקב"ה, ובזה ביאר שם איך מועילה החומה לשמור על עמי הארץ, דכיון שהם תולים יחבם על הטבע השליט עליהם הקדוש ברוך הוא את

מדת הטבע.

תלמידי חכמים פטורים גם משאר מיסים :

מלבד מיסי השמירה, פטורים תלמידי חכמים אף משאר מיסים, כמבואר לקמן ח א. והנה, בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמ"ג) כתב, דמשום שתלמידי חכמים אינם צריכים שמירה, לכן פטורים הם אף ממיסים, וצ"ב מה ענין שמירה לשאר מיסים. וביאר הב"ח שם, דשאר המיסים הרי הם פורענות שבאה בגלל עמי הארץ, ולכן חייבים עמי הארץ לשלם גם עבור תלמידי חכמים ועי' להלן.

האם תלמיד חכם פטור גם ממס פרטי :

עוד נחלקו ראשונים בסוגיין, מה הדין כשהמלך מטיל מס פרטי על כל אחד ואחד, אם גם ממס זה פטורים התלמידי חכמים, דהרמב"ן והנמו"י כתבו דחייב במס זה, משום שבמיסים כלליים יתכן לומר שהמס הוטל רק בגלל עמי הארץ, אבל המס הפרטי הוטל בפירוש גם על התלמידי חכמים. אבל הרמב"ם בפרק ו' מהלכות תלמוד תורה הלכה י', פסק דתלמיד חכם פטור אף ממס פרטי, וכן הביא הבית יוסף ביו"ד סימן רמ"ג דכן הוא גם דעת הר"י מיגאש והרא"ה והרא"ש, וכן דעת הרמ"ה כאן באות פ"ב, והוכיח זאת מהגמרא לקמן, עי' להלן ח א הערה 2, ועי"ש עוד שכתב דהציבור הוא שצריך לשלם עבורם את המס, דאם לא כן כיצד אפשר לפטרם מחובת המלך.

מיהו תלמיד חכם הפטור ממיסים :

ולענין מיהו תלמיד חכם, הביא הרמב"ן בשם הר"י מיגאש דתלמיד חכם הפטור משמירה ומיסים הוא רק תלמיד חכם שתורתו אומנותו. והרמ"א ביו"ד סימן רמ"ג סעיף ב' הגדיר 'תלמיד חכם' שתורתו אומנותו והוא מוחזק לתלמיד חכם שיוודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות.

ועי' ביד רמ"ה כאן שכתב דגם תלמיד חכם שיש לו מעט משא ומתן לפרנס את בני ביתו

ומיד חוזר לתלמודו, גם נחשב לתלמיד חכם ופטור ממס, וכן משמע מהרמב"ן, וכן פסק הרא"ש. ובערוך השולחן שם בסעיף ד' כתב שצריך שיהא עוסק רוב שעות היום בתורה. אך הש"ך הביא בסימן קס"ג ס"ק י"ד בשם ספר חסידים, שרק תלמיד חכם הלומד יום ולילה ואין לו עסק אחר נפטר מהוצאות שמירה ומיסים. אבל הש"ך כתב דאין דעת הפוסקים כן. דעה שלישית בזה, היא דעת המהר"ט בתשובה [חו"מ סימן נ"ט], דתלמידים הממציא את מדותם לפני חכמים, וקובעים ישיבה בכל יום ועיקר עסקם בתלמוד ובפוסקים, אף על פי שעדין לא הגיעו לגדר חכמים ולא מורי הוראות, פטורים ממיסים.

ובשיטה מקובצת הביא משיטה לא נודע למי, שכתב דמצא בשם הרמב"ן דהחכמים הלומדים עם תלמידים בשכר אין מן הדין לפטרם מן המס כיון שבשכר הם לומדים.

ולענין הלכה כתב הרמ"א ביו"ד סימן רמ"ג סעיף ב', דאף שאין בזמן הזה תלמידי חכמים לענין לתת לו ליטרא זהב אם מביישו, מכל מקום לענין פטור מס תלוי במנהג המקומות. אבל הש"ך שם בס"ק ח' ובפתחי תשובה שם ס"ק ד' פטרו תלמידי חכמים בזמן הזה לגמרי. ובשו"ת אבקת רוכל סימן א' הביא, דהבית יוסף וחבריו האריות, עשו חרם על מי שלוקח מיסים מתלמידי חכמים בזמן הזה.

ובחידושי רבי ראובן [סימן ו'] כתב, שכל נדון זה שדנו הראשונים איזה תלמיד חכם פטור ממיסים, אין זה אלא לגבי הוצאות שמירה ומיסים, אבל לענין כבוד תלמיד חכם העיקר תלוי במידת ידיעתו בתורה, ואף אם אין תורתו אומנותו. עי"ש תוספת דברים.

האם תלמיד חכם עשיר גם פטור מהוצאות השמירה והמיסים :

היד רמ"ה [אות פ"ב] כתב, דגם תלמיד חכם עשיר פטור מהוצאות השמירה, שלא מפני

יחנן, אמר ליה רבי יוחנן, מאי טעמא לא תימא ליה לא תלמד דין זה מהא דכתיב בשיר השירים 'אני חומה ושדי כמגדלות'.⁽⁶⁶⁾

ומפרש רבי יוחנן את הפסוק, 'אני חומה' זו תורה שמגינה על לומדיה כחומה המגינה על העיר⁽⁶⁷⁾, 'ושדי כמגדלות'

אלו תלמידי חכמים, המניקים אנשים א-ח אחרים, כמו היניקה מהשדיים.⁽¹⁾ ומפסוק זה נלמד שתלמידי חכמים אינם צריכים חומה.

ותמהה הגמרא: וריש לקיש, מדוע הוא לא למד מפסוק זה שתלמידי חכמים אינם צריכים שמירה!?

ומתרצת הגמרא: ריש לקיש סבר לה פירוש אחר בפסוק, כדרש רבא:

'אני חומה', זו כנסת ישראל, הגודרים עצמם

אילימא לצדיקים שעליהם מדובר בפסוק הקודם⁽⁶⁵⁾, ועל זה כתוב בפסוק 'מחול ירבון' כלומר דנפיש מחלא שהצדיקים רבים מגרידי החול, הלא זה לא יתכן, דהשתא כולהו ישראל כתיב בהו רק 'כחול אשר על שפת הים' ולא נאמר שהם רבים מהחול, אם כן לא יתכן דצדיקים עצמם מחול ירבון?

אלא הכי קאמר, אספרם למעשיהם של צדיקים ומעשיהם כה רבים עד כי מחול ירבון. הרי שמעשיהם של צדיקים נמשלו לחול, ויש ללמוד קל וחומר, ומה חול שמועט ממעשיהם של צדיקים, מגין על הים שלא ישטוף את העולם, כמו שנאמר [בירמיה פרק ח'] 'אשר שמתי חול גבול לים', אם כן מעשיהם של צדיקים שהם מרובים מן החול, לא כל שכן שמגינים עליהם. ומכאן למד ריש לקיש דרבנן אינם צריכים שמירה!

כי אתא כאשר בא ריש לקיש לקמיה דרבי

עניותן נפטרו אלא מפני תורתן'. וכן כתב בשו"ת הרא"ש [כלל ט"ו ח'], וכן הוא בפסקי הרא"ש כאן.
65. על פי תוס', ע"ש.

66. וביאר הרש"ש, דהסיבה שעדיף ללמוד מפסוק זה, יותר מאשר מהפסוק 'אספרם כחול ירבון', כי מפסוק זה משמע שהתורה לבדה היא השומרת, ואף מי שאינו מפורסם במעשיו הטובים התורה שומרת עליו, [ובלבד שלא יזלזל בעושי מצוות, וכמו שכתב הרמ"ה באות פ"ב דתלמיד חכם המזלזל במצוות ואין יראת שמים על פניו הרי הוא כקלים שבציבור, והן הן שפורענות בשבילם], מה שאין כן בפסוק שהביא ריש לקיש משמע שהמעשים טובים שעושים הם

67. על פי רבינו גרשום.
1. על פי רש"י פסחים פז א. וכן פירש הרמ"ה כאן. ורבינו גרשום כאן פירש, שלומדים זה מזה כתינוק היונק משדי אמו.